

S. S. Prokofjev

SEMJON
KOTKO

V Prokofjevově osudu i tvorbě vystupují nejostřeji prvky tragické. To ovšem není v rozporu s jeho láskou k životu, ani s filosofickým optimismem, který mu pomohl, aby vykročil na velkou historickou cestu.

Na počátku našeho století se mistrů pokrokového umění zmocnil neklid. Ukázalo se, že zvetšelé estetické normy jsou lživé a protiumělecké. Sergej Sergejevič uměl nejen budovat, ale i rozbíjet. Tento navenek klidný, jakoby severský člověk, byl uvnitř neobyčejně vášnivý. Jako jeden z prvních vyjádřil v hudbě bouře svého století. Vyrostl v předrevolučních letech. Znal dokonale abecedu klasické harmonie a miloval opravdovou harmonii. Avšak ještě více miloval pravdu. Dovedl v umění slyšet dobu.

Jeho cesta je v mnohém blízka cestě Pabla Picassa. Sergej Sergejevič také uměl pracovat v různých stylech, na každém kroku si odporovat, vše vyzkoušet a vše zavrhnout a ve všem zůstat věrný svému cíli a svému uměleckému svědomí.

Zavrhl svět, v němž byl slavný. Chtěl pracovat pro svůj lid a pro budoucnost. Zakusil mnoho zkoušek, avšak neklesl na duchu. Nevzdal se, a zemřel duševně mlád, **odvážný a nesmiřitelný**. Byl to velký člověk, a ti, kdož přijdou po nás, budou moci pochopit těžkou a slavnou dobu, kterou my ještě můžeme nazvat naší dobou, jestliže se nezaposlouchají do děl Sergeje Prokofjeva a nezamyslí se nad jeho neobyčejným osudem.

Ilja Erenburg

LIST Z DĚJIN...

Mírový oddech na počátku roku 1918, kterého dosáhla sovětská vláda po uzavření míru s Němci v Brestu Litevském, byl příliš krátký, než aby mohlo být skoncováno s katastrofální hospodářskou situací země, rozvrácené čtyřletou válkou.

Na jaře roku 1918 se nad mírová pole Ruska znovu přihnál černý mrak války. Záře požárů barvila oblohu, výbuchy granátů rozmetávaly půdu. Začala občanská válka — období zkoušek odolnosti mladého sovětského státu, období nevidaného hrdinství a statečnosti lidu, který povstal na obranu své svobody.

Vykořisťovatelé celého světa — Anglie, Francie, USA — vrhli bez vypovězení války své síly proti Sovětskému Rusku a zahájili vojenskou intervenci. Zároveň poskytovali veškerou podporu vnitřní kontrarevoluci. Pod vedením bývalých carských generálů se vypravily do boje armády bělogvardějců, na mnoha místech propukaly kulacké vzpoury. Země byla sevřena pevným kruhem front. Trpěla tehdy nepředstavitelnými těžkostmi. Rudá armáda neměla dostatek zbraní, bojových zásob, vojákům na frontě se nedostávalo chleba. Ale ani všeobecný rozvrat, ani hlad, ani epidemie nezlomily jejich vůli bojovat.

Zároveň s mocnostmi tzv. Dohody zaútočilo proti Sovětskému Rusku i Německo, přestože brestlitevský mír zavazoval nevnikat se do vnitřních záležitostí země. Využívající tragické situace, okupovali na jaře roku 1918 Bělorusko, Pobaltí, Gruzii a Ukrajinu. Při vpádu se opírali o mohutné skupiny kulaků, zvláště na Ukrajině, jejichž vzpoury byly provázeny popravami a mučením komunistů a těch, jež věřili v sovětskou moc. Nenávist kulaků byla hlavní oporou kontrarevoluce...

S. S. P R O K O F J E V

Ostrava 9. ledna roku 1935. — Na nárožích svítí bílé plakáty, veliké černé litery upoutávají pozornost chodců. Národní divadlo moravskoslezské v Mor. Ostravě uvádí II. koncert osmého symfonického cyklu. Dirigent — šéf opery Jaroslav Vogel. Na pořadu je III. klavírní koncert S. Prokofjeva — sólista koncertu Sergej Prokofjev.

Tento den se zapsal významně do hudebního života Ostravy a nesmazatelně do historie Národního divadla moravskoslezského. Ostrava se tak seznámila poprvé s uměním vynikajícího sovětského skladatele a neméně skvělého pianisty. Dílo Prokofjevovo se objevuje od tohoto prvního setkání na scéně ostravského divadla ještě mnohokrát — a vždy je spojeno s úspěchy díla i provedení. V baletu jmenujeme uvedení Romea a Julie v r. 1950 a 1962, dále Kamenného kvítku v r. 1958, kterému se dostalo významného ocenění na baletním festivalu v Brně 1958, v opeře pak uvedení Zásnub v klášteře v r. 1953.

*

Prokofjevovo vystoupení v Ostravě bylo jedno z mnoha zastavení na koncertním turné po návratu do vlasti. Prokofjev žil v cizině od r. 1918 až do r. 1932. Koncertoval v Japonsku, Americe a žil řadu let v Paříži. V r. 1932 se rozhodl pro konečný návrat do vlasti. Ukázalo se, že v jeho rozhodnutí, vrátit se domů, byl veliký mravní, politický i umělecký čin. V cizině měl zaručenu skvělou uměleckou i společenskou dráhu a přece — nechtěl být trvale odtržen od rodné půdy, bez níž tvůrčí umělec nemůže žít.

S. S. P R O K O F J E V

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ,
laureát státní ceny
uvádí k 10. výročí skladatelova úmrtí

SEMJON KOTKO

Opera o 6 obrazech. Libreto: V. Katajev a S. Prokofjev
podle povídky V. Katajeva „Já, syn pracujícího lidu“.
Český překlad Václav Nosek.

Semjon Kotko	František Šifta j. h.
Matka Semjonova	Helena Menzlová j. h.
Frosja	Věra Nováková
Mikola	Oldřich Lindauer
Tkačenko	Jan Kyzlink
Chivrja	Alena Havlicová
Soňa	Marie Burešová
Dělník	Lubomír Procházka
Reměňuk	Karel Průša
Vasil Carjov	Čeněk Mlčák
Ljubka, jeho nevěsta	Eva Gebauerová
Ivasenko	zasl. umělec J. Herold
I. žena	Radmila Minářová
II. žena	Zdeňka Diváková
III. žena	Bronislava Taufrová
Leutnant von Wirchov	Vojtěch Zouhar
Starší Němec	Slavomír Kramoliš
Průvodce	Miloš Ježíšek
I. hajdamák	Radoslav Svozil
II. hajdamák	Ladislav Stankievicz
Bandurista	Jindřich Randa
I. vrstevník	Jan Bolech
II. vrstevník	František Janda
Stařec	Rudolf Juza
Venkovan	Milan Andryšek

Dirigent: Zdeněk Košler, nositel vyzn. „Za vynikající práci“.

Režie: Ilja Hylas.

Choreograf: Emerich Gabzdyl.

Sbormistr: Jaroslav Krátký.

Výtvarník: Vladimír Šrámek.

Korepetice: Drahomíra Ritzová, Jaromír Šalamoun.

Inspicient: Karel Raška.

Napovídá: Marie Pečínková, Libuše Senovská.

Odehrává se na Ukrajině r. 1918 v době
intervence

Přestávka po 3. obraze.

Pařížský hudební kritik S. Moreaux vzpomíná na jedno z posledních setkání s umělcem před jeho návratem do SSSR. „Mnoho se uvažovalo o pravém důvodu Prokofjevova návratu do Ruska a politické vášně vyvolaly mezi špatně informovanými lidmi spoustu hloupých pověstí. Pravda byla úplně prostá a jasná. Jednoho červnového jitra r. 1932 mi Prokofjev řekl: „Jsem vám dlužen pravdu, která mě již dlouho skrytě trýznila. Mé inspiraci nespědí cizí vzduch, protože jsem Rus, a to nejhorší pro člověka jako jsem já, je život v exilu, aby zůstal v duchovním podnebí, které mé rase neodpovídá. Moji krajané a já nosíme svou zem všude s sebou. Přirozeně ne celou, nýbrž jen malý kousek, právě tolik, že zprvu jen trochu bolí, pak stále víc, až nakonec na to umíráme. Já musím zpět. Musím opět vidět opravdovou zimu a jaro, musím slyšet jak mi v uších zní ruština, musím mluvit s lidmi, kteří jsou mé vlastní tělo a krev, aby mi vrátili něco, co mi chybí — jejich písně, mé písně. Zde jsem v nebezpečí, že zajdu na akademismus. Ano, můj příteli, já se vrátím.“

Prokofjevovo zahraniční údobí vytváří celek, jenž v sobě zahrnuje bohatou žeh skladeb dotýkajících se téměř všech hudebních žánrů. Jmenujeme-li jen stěžejní díla patří sem I. houslový koncert, III. klavírní koncert, opery Láska ke třem pomerančům, Ohnivý anděl, — balety — Ocelový skok, Marnotratný syn, IV. symfonie. Je příznačné pro Prokofjeva, že i v cizině stále hledal svůj poměr k nové sovětské skutečnosti a umělecky jej také řešil (Marnotratný syn, Ocelový skok).

V roce 1932 — po návratu do vlasti reviduje své umělecké názory, probouzí se k nové hudební řeči, novému hudebnímu výrazu, který by zpřístupnil jeho umění širokým vrstvám posluchačů. Úsilí je korunováno úspěchem. — Výsledkem tohoto údobí jsou vzrušující a výrazná díla, nová jak obsahem, tak stylem i mluvou. — Prokofjev neustále přemýšlel o nutnosti psát hudbu pro široké demokratické obecnost, avšak varoval před primitivismem, před „přizpůsobením“ se posluchači, což v sobě skrývá nejen nedocenění jeho kulturní znalosti, ale i prvky neupřímnosti.

A právě v tomto bodě se umělec střetl s oficiálním názorem a stanoviskem Svazu sovětských skladatelů (Usnesení ÚV VKSb r. 1948), v jejichž teorii se stala otázka okamžité přístupnosti, otázkou rozhodující. Stěžejní díla Prokofjevova „sovětského“ údobí — Alexandr Něvskij, Semjon Kotko, Vojna a mír, V. symfonie, Rok 1941, Zásnuby v klášteře byla tehdy označena za díla krajně formalistická. Prokofjev se zúčastnil porad ÚV VKSb, k probíhající diskusi však zaujal nekompromisní stano-

OBSAH OPERY

I. OBRAZ. Semjon Kotko se vrací z fronty do rodné vsi. Sousedé vítají vojáka, přibíhá i Tkačenkova Soňka, Semjonova milá, která celé čtyři roky dychtivě čekala na tuto chvíli. Milenci hned domlouvají svatbu a Semjon prosí předsedu vesnického sovětu Remeňuka a námořníka Carjova, aby mu šli za námluvčí.

II. OBRAZ. V chalupě u Tkačenků je rušno. Soňka se chystá na námluvy a nedbá otcových protestů a vyhrůzek. Svého Semjona se nevzdá. A protože kulak Tkačenko se neodvážá těmto námluvčím odporovat, dává souhlas k zásnubám. Ve světnici je již veselo, děvčata zpívají, všichni přijíjí mladé dvojici. Náhle se však nečekaně objeví ve dveřích německá hlídka s rozkazem odvézt zásoby obilí. Předseda Remeňuk pozve Němce ke stolu, a zatím co hoďují, veničané uschovají jejich zbraně a láteřící Němce pak vyhodí. Remeňuk ještě téže noci uprčne s komunisty k partyzánům, připravit se opět k boji.

III. OBRAZ. Je krásná noc. Měsíc svítí na schůzku dvojicím — Soně a Semjonovi, Ljubce s Carjovem a Frosje s Mikolkou. Ale ani starý Tkačenko nespí. Netrpělivě čeká i se svým záhadným dělníkem — statkářem Klembovským na smluvený příchod hajdamáků spočených s Němci. Konečně jsou tu a stačí několik Tkačenkových údajů, aby začali své ničivé díla. Komunisté námořník Carjov a děda Ivasenko jsou pověšeni. Semjon s Mikolkou ještě závčas prchnou, Němci zapálí tedy jeho domek. Vesničané hasí požár, do výkřiků a pláče se mísí nářek šilené Ljubky, hledající svého Vasju Carjova.

IV. OBRAZ. Semjonovi s Mikolkou se podařilo při útěku odvézt s sebou těla mrtvých soudruhů. Vyčerpání dojdou do partyzánského oddílu a tam je pohřbívají.

V. OBRAZ. Do partyzánského ležení za nimi přijde po čase Semjonova sestra Frosja a vypráví o hrázích, které Němci páchají ve vesnici. Soňka má být provdána násilím za statkáře Klembovského. Na velitelův rozkaz odjíždí Semjon navázat styk s vesničany.

VI. OBRAZ. Ve chvíli, kdy má být Soňka oddána, hodí Semjon do kostela granát a v nastálé panice se pokouší prchnout. Je však chycen i s Mikolkou a oba mají být popraveni. Mezitím však partyzáni obsazují ves a všechny osvobozují.

visko, a ze svých zásad neustoupil. Teprve s odstupem desíti let v r. 1958 bylo snato z Prokofjevova jména nařčení „proti-lidového formalismu“, který mu byl nespravedlivě vtisknut omyly stranických usnesení z r. 1948.

Dnes se Prokofjevovo jméno právem uvádí mezi nejvýznamnějšími jmény soudobých světových skladatelů. Síla jeho nadání, originalita, objem jeho tvorby, mistrovství a výraznost jeho uměleckého profilu jsou proto dostatečným důvodem. Tematický obsah Prokofjevovy tvorby je mimořádně bohatý a rozmanitý. K pravému rozkvětu v tomto směru dospěl po návratu do vlasti. Galerie hrdinů, které umělec oslavil ve svých dílech se obohatila o nová, pozoruhodná jména, bohatství témat se rozšířilo o všelidské ideje. V Semjonu Kotkovi se insporuje vlasteneckým tématem, herismem a velikostí sovětského člověka v době občanské války. Z hrdinské minulosti ruského lidu čerpá v opeře *Vojna a mír*, kantátě Alexandr Něvskij. S nenapodobitelnou sugestivností jsou psány jeho scény lidského utrpení, jež ve svém dramatickém napětí dosahují krajního účinku. Jako příklad uvádíme jen z opery Semjon Kotko scénu požáru s nářkem šílené Ljubky. Opera Semjon Kotko, jejíž kompozice byla dokončena roku 1939, patřila do řady oněch děl, kolem nichž se v r. 1948 rozvířily v hudebních kruzích SSSR prudké spory.

Podkladem libreta opery je povídka V. Katajeva „Já, syn pracujícího lidu“, líčící dny občanské války roku 1918. Prokofjev zcela osobitě přistupoval k řešení tohoto složitého tvůrčího problému. Hudební charakteristika všech osob v opeře je velmi výstižná. Téměř všechny figury jsou vykresleny svými melodickými tvary, s nimiž se setkáváme nejen v áriích, ale i výrazových recitativch. Prvky těchto intonací pronikají celou hudební tkání a odrážejí se v pozoruhodné instrumentaci orchestrálního partu. Mezi melodickými obrazy upoutává hloubkou lyriky milostný duet Soni a Semjona, přímo otřesné síly dosahuje hudba ve zlověstné scéně požáru s nekonečně se opakujícím motivem šílené Ljubky. V opeře jsou znamenitě postaveny sborové scény — velkolepý obraz námluv — široké téma Ráno, raničko — jehož melodie zní i ve velkém sborovém finále lidu, jenž zvítězil v těžkém boji nad nepřítelem.

Opera Semjon Kotko byla poprvé provedena v r. 1940 v Divadle Stanislavského v Moskvě. V r. 1959 jej uvedlo jako čs. premiéru Státní divadlo v Brně. Ostravská opera nastudovala toto dílo k 10. výročí skladatelova úmrtí, aby uctila památku umělce a člověka, jehož „heroická hudba byla vybojována na životě s vášnivou neústupností největších mistrů.“

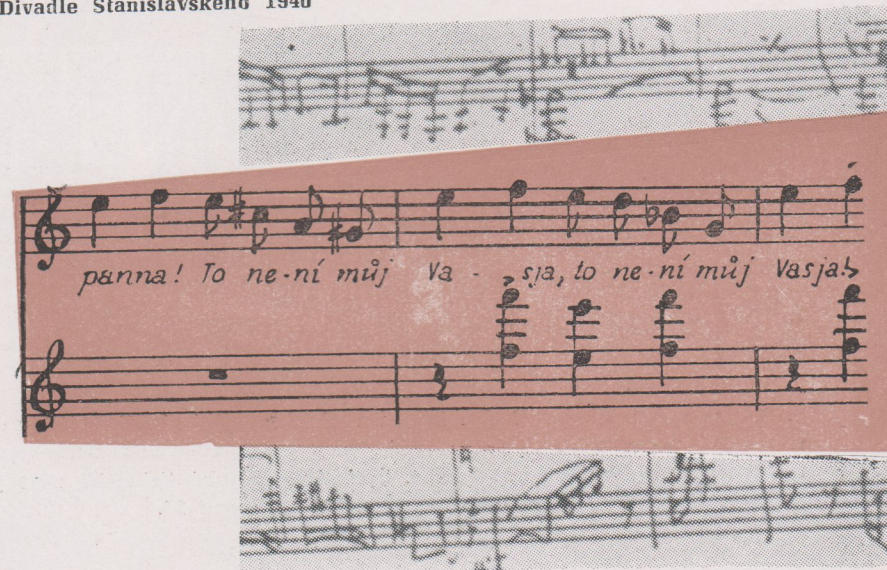
„Psát operu na sovětský námět není vůbec jednoduchý úkol. Jsou tu noví lidé, nové city, nový život a proto se může stát, že mnohé prostředky, vlastní například klasické opeře, působí cize a nevhodně. Árie předsedy vesnického kolchozu může například při nejmenší neobratnosti skladatelově přivést posluchače do rozpaků. Stejně pokrčení ramen může vyvolat recitativ komisaře, který volá telefonní číslo.

Chtěl jsem psát sovětskou operu již dávno, avšak neodhodlal jsem se začít prací dříve, než jsem si nevytvořil názor, jak je třeba k tomuto tématu přistupovat. Navíc to není tak jednoduché s náměty. Nestojí za to, abych se pouštěl do námětu nabubřele statického, či bezideového nebo naopak, příliš didaktického. Toužil jsem po živých lidech a jejich vášních, lásce, nenávisti, které by vyplývalo z nových podmínek.

Po této stránce mne zaujal Katajevův román — Já, syn pracujícího lidu — který v sobě spojoval nejprotikladnější prvky: je tu láska mladých lidí, nenávist představitelů starého světa, heroismus, boje i slzy. Katajevovi lidé jsou živí, to je nejdůležitější a proto jsem si vybral jeho román pro svou operu Semjon Kotko.“

P R K F V

Psáno Prokofjevem pro chystaný sborník věnovaný inscenaci opery
v Divadle Stanislavského 1940

S. S. Prokofjev: Semjon Kotko. Program vydalo Státní divadlo v Ostravě
v redakci prom. hist. Evy Sýkorové, grafická úprava Jana Horáčková,
typografická spolupráce R. Mikeska. Vytiskly Moravské tiskařské závody,
n. p., závod Ostrava, prov. 22, Hollarova 14.

Cena Kčs 1,50.

T 14-31263